Siyasal Partilerin Kent ve Çevre Politikaları:
Kente ve Doğaya Yönelik Alternatif Politikalar Üzerine*

Bülent Duru*

Eskiden kent ve çevreye ilişkin sorunlar gençlik, spor, kültür gibi önemsiz görülen, üzerinde durmaya gerek duyulmayan konulardan sayılırdı. Oysa artık durum değişti; hormonlu domateslerden kirli havaya, radyasyonlu çaylardan sıkışık trafiğe, zehirli varillerden betonlaşmış kıyılara kadar çok sayıda sorun gündelik hayatımızı her zamankinden daha çok etkilemeye başladı. Son dönemdeki teknolojik gelişmeler, ranta odaklanmış yatırımlar, inşaata dayalı politikalar bir yandan ekonomik kaynak olarak havanın, suyun, toprağın değerini artırırken, bir yandan da doğal varlıkların yitirilmesi sorununu ortaya çıkardı. Bir anlamda ekonomi politikalarının olumsuz etkileri, kent ve çevre alanının gündemde daha çok yer almasını sağladı.

Sanayileşmenin, kentleşmenin yaygınlaşmasıyla kırsal alanların istila edilmesi, büyükşehirlerin il sınırlarına dayandırılması da yönetsel alanda yerel yönetimlerin, özellikle de belediyelerin ağırlığını artırdı. Önümüzdeki dönemde yerel yönetimlerin Kürt sorununun çözümünde elverişli bir araç olarak karşımıza çıkması söz konusu eğilimi daha da güçlendirecektir. Bütün bunlardan dolayı, seçimlerde partilerin ekolojik bunalıma, gündelik yaşam sorunlarına, yerleşim yerlerindeki sıkıntılara, başka bir deyişle kent ve çevre alanına her zamankinden daha çok yönelmesi beklenmeyecek bir durum değildir. Kürt Hareketi'nin program ve söylemlerine demokratik, ekolojik toplum düzeninin ilkelerinin egemen olması da yukarıda sözü edilen eğilimin bir sonucudur. Birkaçı dışında siyasal partilerin söz konusu sorunları söylemlerinde, programlarında kapsamlı biçimde ele aldıklarını söylemek mümkün değildir. Elbette, yalnızca kurucu metinlerinde önem verilmesi o partiyi kendiliğinden çevreye, kente duyarlı kılmayacaktır ama en azından bu konuda bir farkındalığın gelişmeye başladığını gösterebilir.

İşte bu yazının amacı, siyasal partilerin izleyeceği kent ve çevre politikalarına yol haritası oluşturacak ilkelerin başlangıç noktalarının neler olabileceği konusundaki tartışmalara katkı sağlamaktır. Bunun için önce son dönemde izlenen politikaların niteliği üzerinde durulacak, ardından da doğal ve kentsel yaşama ilişkin politikalara ilişkin öneriler sıralanacaktır.

1) Ekonominin Ekolojiye Üstünlüğü

Alternatif ekonomik gelişme yollarını izlemek hem zor olduğu, hem de etkisi ancak uzun vadede görülebildiği için ekonomi politikalarında inşaat, yol, santral gibi doğa üzerinde ağır baskıda bulunacak yatırımların ağırlığı artıyor. 1980'lerde ANAP zamanında benzeri politikalar, turizmi geliştirmek amacıyla kıyılara, ormanlara turistik tesislerin kurulması ile uygulanmıştı. AKP döneminde doğal varlıklar üzerinde baskıda bulunacak yatırımlar nicelik ve nitelik olarak daha da gelişti; önceleri ormanlar

* 12 Nisan 2015'de Evrensel Pazar'da, "Kente ve Doğaya Yönelik Alternatif Politikalar Üzerine" başlığıyla bir bölümü yayınlanan makalenin tam metni.

* AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi

ve kıyılarla yerleşim yerleri dışında yoğunlaşan girişimler zamanla kentsel yerleşimlerin içine de etkide bulunmaya başladı.

Partilerin kent ve çevre politikalarının içeriğinin belirlenmesinde son dönemdeki ekonomik hareketlenmenin asıl dayanağı olan toprak kullanım politikasının göz önünde bulundurulması gerekiyor. Kent ve çevre sorunlarının boyutlarının büyümesini AKP'nin toprağı yatay ve dikey olarak, olanakları zorlayarak sonuna kadar kullanmasından soyutlayamayız: Dikey olarak gökdelenlerle, köprülerle, toplu konutlarla; yatay olarak ise büyükşehirlerin genişlemesiyle, ormanların tahribiyle ya da HES projeleriyle kendini gösteren bu politika bir yandan ağır çevre sorunları doğurmakta ama bir yandan da önemli bir kesime yadsınamayacak ekonomik avantajlar aktarmaktadır. Bundan dolayı, kent ve çevre politikalarının, yalnızca şimdiki politikalara eleştiriler biçiminde oluşturulması önemli bir kitleye hitap edilememesine yol açacaktır.

2) Yaşam Kalitesi-Doğaya Baskı İkilemi

Siyasal alanda kent ve çevre sorunları üzerinden mücadele yürütmenin, seçimlerde yerleşmeye ilişkin sorunları ön plana çıkarmanın biri olumlu, diğeri olumsuz sonuçlar doğuracak iki farklı yönü bulunduğu söylenebilir: Kent ve çevre vurgusuna dayalı politikalar izlemenin olumlu yönü, bu konuların kendiliğinden toplumsal meşruiyete sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Kentlerin düzenli hale getirilmesi, sağlık olanaklarının geliştirilmesi, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, çevre sorunlarının önlenmesi ya da doğal değerlerin korunmasına ilişkin politikalar siyasal parti, dini görüş, toplumsal konum, etnik köken farklılığı olmaksızın herkes tarafından olumlu karşılanacaktır.

Seçimlerde kent ve çevreye yönelik politikalar izlemenin olumsuz yönü ise son dönemdeki ekonomi politikalarının esas olarak bu iki alana dayanmasından kaynaklanmaktadır. Gökdelenler, konut siteleri, alışveriş merkezleri, otoyollar, HES'ler ve bu türden doğaya baskıda bulunan yatırımlar ekolojik duyarlılığı bulunanların tepkisini çekse de, nüfusun azımsanmayacak bir bölümü için ilerleme göstergesi olarak görülmekte, yarattıkları istihdam ve ekonomik canlılık için partiye oy kazandırmaktadır.

Dolayısıyla yalnızca ekolojik duyarlılıkla kent ve çevre sorunlarını ön plana çıkarmak -görünürde destek bulsa, ilgi çekse bile- seçimlerde başarıya ulaşmada yeterli olmayabilir. Türkiye gibi toplumsal ve ekonomik gelişmede daha alacağı yol bulunan bir ülkede yeşil hareketi sürdürmenin, çevreye duyarlı politikalar izlemenin en zor yanı doğal varlıklara, kentsel değerlere baskıyı azaltmayı öngören politikaların karşısında halkı bulabilme riskidir.

Gezi Parkı gibi geniş kitleleri kendisine çeken eylemlere ya da ülkenin dört bir yanındaki HES karşıtı direnişlere bakıldığında ilk anda çevreciliğin Türkiye'de kendisine büyük taraftar toplamış bir akım olduğu akla gelebilir. Ancak gerçekte büyük çoğunluğun kent ve çevre değerlerini köreltecek politikalara karşı tutumunu ölçmek o kadar da kolay olmayabilir. İlk akla gelen görüş doğru olsaydı kent ve çevreye ağır baskıların olduğu yerlerde AKP'nin düşük oy alması beklenirdi; oysa tam tersine AKP belki de en çok çevresel değerlere, doğal varlıklara zarar verdiği yerlerden oy toplamaktadır.

Yukarıda sözü edilen iki çelişkili yön doğaya, ekolojik bunalıma bakışımıza da yansımış durumdadır: Büyük çoğunluğumuz, baraj, nükleer santral projelerinde olduğu gibi, izlenen politikalar doğrudan doğruya bize zarar veriyor ya da kendi coğrafyamızı, yaşam alanlarımızı olumsuz etkiliyorsa karşı çıkıyor; bir anlamda "arka bahçemde olmasın"[1] anlayışına uygun olarak "gitsinler başka yerde yapsınlar" diyoruz. Buna benzer biçimde, bir yandan doğadan uzaklaşmadan, her şeyi yapaylaşmasından şikâyet ediyor, bir yandan da yeni araba ya da yazlık almanın hayalini kurabiliyoruz.

Kent ve çevre alanında ana ilkeleri belirlemenin ve bunları uygulamaya geçirmenin ardındaki temel güçlük, bu politikaların bugünün somut, gerçek sıkıntılarını değil, geleceğin olası, soyut sorunlarını

1 Arka bahçemde olmasın çevreciliği (nimby: not in my backyard)

hedeflemesinden, bir anlamda bugünün yokluk içinde bulunan kesimlerinin gereksinimlerine hitap etmemesinden kaynaklanmaktadır. Kentleşme süreci çok da eskilere gitmeyen, kırsal kesimle hala az çok bağları bulunan, ekonomik koşulları iyi olmayan bir ülkede, toprakların, ormanların, tarihi değerlerin korunması bir biçimde buraların boş boş durması olarak algılanabilmekte, kaynakların boşa gitmesi olarak görülebilmektedir. Bundan dolayı kent ve çevre politikalarının yalnızca gelecek kuşakların ihtiyaçları ya da AKP'nin ekonomi politikalarının eleştirisi üzerinden kurgulanması yeterince ilgi çekici bulunmayabilir.

3) Kent ve Çevre Politikası İçin Öneriler

Yukarıda anlatılmaya çalışılan ikilik dolayısıyla kent ve çevre konularının siyasetle ilişkisinde yıllardır aynı sahne yaşanıyor: Hükümetler bu alanlar üzerinde olumsuz etkilerde bulunacak kararlar alıyor; konuya duyarlı gazeteciler, akademisyenler, yazıp çiziyor, çevreciler eylem yapıyor; yöre halkı da duruma göre ya destek veriyor ya da bir köşede olan bitenleri izliyor.

Ekonomi politikalarının ekolojiye etkileri ya da siyasal partilerin kent ve çevre değerleri ile ilişkisinde karşımıza çıkan seçenekleri -1970'li yıllarda kıyıların kullanımına ilişkin tartışmalarda öne sürülen görüşlerden yola çıkarak- şöyle sıralayabiliriz: Doğal ve kentsel değerlerden edinilen yararlar yalnızca belli kişi ve gruplara aktarılabilir (özel yarar); doğal değerlere dokunulmadan, olduğu gibi korunabilir (doğa yararı); doğal ve kentsel değerler topluma eşit biçimde kazandırılabilir (kamu yararı); doğal ve kentsel değerlerden elde edilen yararlar daha çok alt gelir gruplarına sunulabilir (toplum yararı).

Her ne kadar durumu karikatürize eden bir gruplandırma olsa da, yukarıda sıralanan seçenekler siyasal partilerin kent ve çevreye ilişkin politikalarının alabileceği doğrultuyu belirlemede yardımcı olabilir. Kent ve çevre sorunlarına duyarlı bir partinin -yaşama geçirilmesindeki imkânsızlıktan dolayı "doğal yarar" seçeneğini dışarıda bırakırsak- listenin sonunda yer alan seçenekler, yani toplum/kamu yararı uyarınca oluşturulmuş politikalara yönelmesi beklenebilir.

Bunun için de ulaştırmadan kentsel dönüşüme, enerjiden içme suyuna kadar tek tek hizmet alanlarının bu iki ilke uyarınca nasıl biçimlendirileceğine ilişkin ayrıntılı tartışmaların, çalışmaların yapılması gerekmektedir. Aşağıdaki yaklaşım önerileri, siyasal partilerin konut, katı atık, ulaşım, içme suyu gibi yerel hizmet alanlarına yön gösterecek ilkelerin belirlenmesinde işe yarayabilir.

-Sorunlara Alternatif Çözümler Bulmak

Çevreci düşünce özü gereği, doğaya ve kente müdahaleleri engelleyici, sınırlayıcı, denetleyici politikaların geliştirilmesini öngörmektedir; bu biçimiyle ekonomik gelişmenin karşısında durduğu için de geniş kitlelere hitap edememektedir. Oysa kent ve çevre değerlerinin yitirilmesi kaygısıyla bakınca sorun olarak görülen alanlar azımsanmayacak bir kitle için daha iyi yaşam umudunu beraberinde getirmektedir. Örneğin kıyı alanları turizm faaliyetlerine açıldığında ya da gecekondu bölgesinde kentsel dönüşüm uygulandığında, geniş bir kitle için iş bulma ya da gecekondudan apartmana geçme fırsatı da doğmaktadır. Bir anlamda yeni yatırımlara, otoyollara ya da TOKİ konutlarına alternatif çözüm yolları bulmadan eleştiriler yönetilmesi, geniş bir kitlenin kendinden uzaklaştırılması sonucunu da doğurabilmektedir. Bundan dolayı, "şunlar yapılmamalı" biçiminde olumsuz politikalar izlemekten çok "şunlar yapılmalı" biçiminde olumlu önerilerin geliştirilmesi daha uygun olabilir.

-Gündelik Yaşam Sorunlarını Öne Çıkarmak

Kent ve çevre politikalarının geleceğe ilişkin, belirsiz sorunlar yerine, daha bugünden sıkıntıları çekilen somut sorunlara vurgu yapacak biçimde şekillendirilmesi önerilebilir. İnsanların kendilerini yakınlarındaki bir sorun olarak görmediği, karmaşık, yabancı bir konu olarak algıladığı, iklim değişikliği

gibi yapısal (sistemik) küresel sorunlardan çok, halkın gündelik yaşamını zorlaştıran gıda, katı atık gibi birikimli (kümülatif) yerel sorunlar üzerinde durulması daha çok ilgi çekebilir. Geçim derdinde olan biri için ekolojik bunalım, radyoaktif kirlilik gibi sorunlar herhangi bir şey ifade etmeyecektir; bundan dolayı sudan, topraktan, gıdadan kaynaklanan, yaşam koşullarını güçleştiren sıkıntılar ve olası çözüm yolları ön plana çıkarılabilir.

-Çevrenin Siyasetle İlişkisini Kurmak

Yapılabilecek bir başka şey doğanın insan tarafından baskı altına alınması, sömürülmesi ile toplumsal olaylar arasında bağ kurarak seslenilen kitleyi genişletmektir. Türkiye'de bunun karşılığı doğal olarak Kürtler, Aleviler ve diğer dezavantajlı gruplardır. Üstelik bu birlikteliği doğal kılacak somut koşullar da önümüzdedir: Ormanların yakılması, köylerin boşaltılması, barajlarla yerleşim yerlerinin, tarihi kentlerin yok edilmesi, büyük ölçekli kamulaştırmalara gidilmesi, insanların göçe zorlanması… Bunların hepsi aynı zamanda kent ve çevre sorunudur.

-Çevreci Hareketlenmeyle İşbirliğine Gitmek

Son dönemde kent içinde ve kırsal alanda yeşil alanlar üzerine yapılması tasarlanan toplu konut, alışveriş merkezleri ve HES'ler gibi yatırımlara karşı sürdürülen çevreci direnişler kent ve çevre politikalarının ön plana çıkarılmasına yarayabilir. Söz konusu yatırımların doğal denge ya da kültürel çevreye zararlarının yanı sıra, belki bunlardan daha çok, yurttaşların yaşamlarına olumsuz etkileri üzerinde durmak, yöre sakinlerinin daha çok ilgisini çekebilir. İstanbul'da bir parkı yeşil alan olarak koruma çabalarının Gezi Direnişi'ni ortaya çıkarmasını akılda tutarak yerel girişimler ve platformlarla ilişkiler güçlendirilebilir.

-Kadınlara ve Dezavantajlı Gruplara Yönelmek

Kapitalizmin, sanayileşmenin, betonlaşmanın, doğadan uzaklaşmanın olumsuz etkilerinin öncelikli olarak dezavantajlı gruplara yansımasından hareket ederek, kent ve çevre sorunlarını çözmek üzerine atılacak her adımın öncelikle kadınlara, çocuklara, engellilere, evsizlere ulaştırılması üzerinde durulmalıdır.

Sonuç

Ekonomi alanında uygulanan politikaların doğa üzerinde ağır baskıda bulunması ve yönetim alanında yerel yönetimlere tanınan yetkilerin giderek artırılması siyasal alanda kent ve çevre ile ilgili konuların her zamankinden daha çok yer alması sonucunu doğurdu. Yakın gelecekte siyasal partilerin şimdiye değin ikincil konular olarak görülen bu sorunlara her zamankinden daha çok ilgi göstermek durumunda kalacaklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bundan dolayı sınıf, dil, din, etnik köken, cinsiyet sorunlarından yola çıkan sol partilerin, kent ve çevreye ilişkin politikalarını geniş kitlelere belirsiz, teknik, anlaşılmaz gelen ve yalnızca eleştiriye dayanan anlatım biçiminden uzak olarak geliştirmeleri gerekiyor. Halkın gündelik yaşamını doğrudan doğruya etkilemeye başlayan bu alandaki her bir konu başlığı için somut politika önerilerinin geliştirilmesiyle işe başlanabilir.

Bu kısa yazıda konut, su, enerji gibi alanlarda uygulanacak politikaların içeriğinin nasıl doldurulacağı ile değil, söz konusu alanlarda izlenecek ilkelerin ne biçimde oluşturulacağı ile ilgilenilmiştir. Kentsel dönüşüm, enerji, turizm, ulaştırma gibi konularda atılacak adımların, daha geniş bir kitlenin ve gelecek kuşakların yararına biçimlendirilmesinin esasları üzerine daha geniş ve kapsamlı çalışmaların yapılması, yaşama geçirilebilecek somut önerilerin geliştirilmesi gerekmektedir.